

כמו שנפסקה כבר לפני זה במערב: לולא נולדה בקרבנו בעת האחרונה שאיפה חדשה, לתחיה והתקדמות פנימית, אשר נתנה לספרותנו את הזכות לחיות ולהתקדם גם היא, לא כמלפנים — בתור מעברה לעולם אחר, כי אם בתור חלק עצמי מעולמנו הפנימי.

ובאין זכות בלי חובה, הנה על ידי הזכות הזאת, להחשב כחלק עצמי מעולמנו הפנימי, הוטלה על ספרותנו גם החובה, ללמדנו דעת את העולם הפנימי הזה: מהלך התפתחותו של עמנו בכל הדורות, אופני התגלות רוחו בכל מקצעות החיים, מצבו הרוחני והגשמי בכל הארצות בזמן הזה, והקשרים הגלויים והנסתרים שבין כל אלה ובין החזיונות הנראים בחיי העמים הסובבים אותו ובין החקים השולטים בחיי האדם והחברה בכלל, כי רק בהגלות לעם את אשר היה והוה והיחס האמתי שבינו ובין העולם מסביב לו, רק אז יבין מה שיוכל עוד להיות ויכיר את מקומו הנאות לו בעולם, ורק אז אפשר שימצא דרכו ויתוקנו חיוו תקון שלם. אבל את חובתה זאת לא מלאה ספרותנו עד כה. כי "השאיפה החדשה" נתעוררה בעצם וראשונה לא על ידי "בעלי מחשבות", כי אם על ידי רשמי מעשים מוחשיים שנחקקו בלכבות בלי אמצעי, ועל כן היה הצורך שהורגש ראשונה — לא להעמידה על בסיס הידיעה, כי אם לחזק אותם "הרשמים" אשר הולידה, למען תתרומם מיד למדרגת כח חי עושה פרי ולא תשאר לאורך ימים במצב רגש עירי בלבד; ולכן רואים אנו גם את הספרות העוזרת על ידה מתחילה פעולתה רק בדרך אחת, בתתה "אל חכה שופר", כדי "הרעיש את הלבבות ולעורר את הכחות הנרדמים".

ואמנם אין להכחיש, כי בדרכה זו נראתה פעולת הספרות על העם, אם מעט ואם הרבה; אבל גם זאת אי אפשר להכחיש, כי עד שהיתה מרודה לעורר את הכחות הנרדמים, נרדמה המחשבה בקרבה ונתדלדלה הדעת מאד, ואם יאמר אדם לירד לעמקם של חיי עמנו, לשוא יבקש עזר בספרותנו עתה, כי לא ימצא כמעט בלתי אם ידיעות שמחיות ומשפטים פורחים באוויר, הנקנים "במסירה", בלי יסוד נכון וכלי בהינה והכרה ברורה, ועל כן לא יפלא הדבר, כי רבים בקרבנו התחילו סוף סוף להרגיש מעין "ריקות" פנימית, המוח העברי, שהורגל בעבודה, לא יוכל לנוח ימים רבים, כבר נלאינו להתרגש ולהתלהב והננו רוצים גם לדעת ולהבין, סימן-השאלה הגדול, אשר נראה על פני היהדות בשני הדורות שלפנינו ואשר הסתתר אחרי כן בעב הענן, חוזר ונגלה מעט מעט מתוך הערפל, ופחדו מפני שכרון רגשותינו ומכריחנו להתבונן בעינים פקוחות ובדעה צלולה על כל פרטיו: מה היא "עצמותנו" הלאומית או ההיסטורית, שבשבילה או בסבתה

תעודת "השלוש".

ביסודנו היום מכ"ע חדשי זה, אנו עושים, כמדומה לנו, דבר שהשעה צריכה לו ושרכים מרגישים בחסרונו.

לא בית מדרש לחכמים אנו מיסודים, שישבו ויפללו זה עם זה ויהדשו חדושים, בשביל להגדיל תורה או חכמה לשמה; כי אם לכלל העם אנו מכוונים לבנו, שימצא הוא במכ"ע זה מזון נאות לרוחו ודברים הנחוצים לו לדעת, בשביל לגדור פרצותיו ולבנות הריסותיו.

עוד הפעם "לגדור ולבנות" וכי כל יתר ספרותנו מה עושה עתה, אם לא שגודרת ובונה?

המטרה אחת היא, אבל הדרכים שונים.

בשני דרכים תוכל הספרות לחדור לרוח העם ולפעול על מהלך חייו: אם בהכניסה לתוכו בקולי קולות, בדברים מרעישים ומלהיבים, רגשות והפצים חדשים, המשנים את הבחירה גם למרות הידיעה; או בהכניסה לתוכו לאט, בדברים של טעם ודעת, מושגים ומשפטים חדשים, המשנים את הבחירה בהסכם עם הידיעה.

לפנים, כשהיתה הספרות העברית כלי זיין למלחמת ההשכלה, היתה מהלכת בשני אלו הדרכים יחד, באמצעים המושכים את הלב השתדלה לעורר בעם תשוקה "לאור", ובאמצעים המרחיבים את הדעת נסתה להביא בנבולו את האור עצמו — אור כהה אמנם, אשר תחת לרעות, עוד הגדיל את הצמאון; אבל בזה היה די לה לספרותנו אז, שכל הפצה היה רק להביאנו לידי הכרת טיב האור, למען נלך ונבקשהו במקורו.

ואמנם הלכנו, בקשנו ומצאנו, שערי ההשכלה הכללית נפתחו לפנינו בלי מעצור, וכל דורשיה ימצאוה עתה על נקלה ואינם נזקקים עוד לסרסרותה של הספרות העברית. בדרך הדעת לא מצאה עוד איפוא עניה זו מטרה נכונה לפעולתה, כי מה בצע בלקמה לנו שבלים צנומות בשדה אחר, ואנו באים לתוכו בלעדה ואוכלים כדי שביעה? אך גם בדרך האחרת, להיות לחצוצרה המריעה בלי הרף בשביל לעורר ישנים, לא יכלה עוד להביא תועלת ממשית, בהיות גם "הישנים" מתעוררים כבר בלעדה, מקול המונם של החיים עצמם, ובכן קרוב לודאי שהיתה הספרות העברית עתידה להפסק מאליה גם במורה.

אנו נלחמים עם כל היקום זה אלפי שנה? מה הם חיינו ההויים בכל ארצות פוורנו. באיזו מדה חיינו הם באמת וכמה הם צריכים וסובלים תקון? ועל הכל ומתוך הכל — שאלת העתיד: אם, איך ומתי נגיע אל "התוף" המקווה, למרות "השטף" העז, הקורע אותנו אברים אברים ונושאם אחד אחד "לים הגדול"?

השאלות הכלליות האלו, המתחלקות כל אחת להמון שאלות פרטיות, מנקרות עתה במוחו של כל איש ישראל שיש לו מוח בקדקדו. וכל אלה אשר לא יוכלו להסתפק עוד בדחיה בקש או בפרוא משכרת אשר יבינו, כי לא "על רגל אחת" אפשר למצוא את "חידותינו" הנפלאות — כל אלה יתאוננו על חסרון מכתב עתי חדשי בספרותנו. כי רק מכ"ע חדשי שאין השעה דוחקת, מסוגל לחדור מעט מעט למסתרי חיינו לקבוץ על יד את "מפתחותיהם" המפוזרים בזמן ובמקום. לברר כל חזיון וכל שאלה מכל צדדיהם השונים, ולקרבנו ככה יותר ויותר אל התכלית הנרצה: לדעת את עצמנו, להבין את חיינו ולכונן עתידותינו בתבונה.

המחשבות האלה הן שעוררנו לנסות כהנו בהוצאת הדבר הזה לפעולה. אם נצליח לברוא באמת את האורגן המבוקש? — לא בנו הדבר תלוי כי אם בחכמינו וסופרינו. אנחנו מצדנו נעשה כל מה שבכחנו. היעשו בן גם המה? —

ועל כן לא נחשוב לאפשר להבטיח מראש הבטחות מוגבלות, בנוגע לתכונת הענינים שיבואו במכ"ע זה, ונסתפק בהציענו בזה בדרך כלל רק ראשי הענינים שאנו חפצים לתת בו.

(א) פרקי חכמה, אשר יתנו מושגים נכונים מחזיונות נכבדים שונים — דתיים, מוסריים, חברתיים, ספרותיים וכו' — המתיחסים לחיי עם ישראל והתפתחות רוחו מימי קדם ועד עתה. הגדר הכללי הזה מקיף, מצד אחד, פרקים רבים מן המדעים הכלליים (מתולדות עמי הקדם, מתולדות הקולטורא, מחכמת הנפש, המוסר, החנוך, ויתר "מדעי הרוח"), במדה שהם נכנסים לגבול היהדות ומאירים את החשכה בפנות שונות מחיינו ותולדותינו. ומצד אחר, מוציא הגדר הזה מן הכלל מחקרים ידועים הנכנסים בחוג "חכמת ישראל" (כמו דקדוקים בספרים קדמונים ובפרטי חיי מחבריהם, וכיוצא בזה), שאינם מוסיפים כלום על "ידיעת עצמנו" ואינם ענין אלא למספר קטן של העוסקים בפילולוגיא, ביבליוגראפיא וכו'. להגביל בדיוק שני הצדדים האלו אי אפשר. אבל לחכמים — ואנו מקוים, כי רק עמדם

יהיה לנו עסק בזה: — אין גם צורך בהגבלה מדויקת. כי מדעתם יבינו בשימם לב לתכונת מכ"ע זה, איזה חומר מכל מקצוע יאות לו, ובאיזו צורה.

(ב) "פובליציסטיקא" — מאמרים על דבר המצב השכלי, המוסרי, האיקונומי, המדיני וכו', של עמנו עתה בכל הארצות, אשר ישתדלו לברר בירור מספיק כל החזיונות הטובים והרעים כמו שהם בסבותיהם ותוצאותיהם, ועל יסוד בירור כזה — להורות כפי היכולת גם את הדרכים לשנוים ותקונים טובים. לנושאי מאמרים כאלה יוכלו להיות — אם חלק ידוע מן העם (מדינה, עיר, עדה, חברה, מפלגה וכו'), או ענף ידוע מן החיים (החנוך, מוסדות הצבור, מקורי הפרנסה, תכונות מוסריות וכו'), במקום אחד או במקומות שונים. אך בין כך ובין כך, העיקר למטרתנו הוא בירור מצב החיים הפנימיים, בעוד שבירור היחס החיצוני של העמים אלינו, שהורגלו סופרינו לטפל בו בחבה יתרה, אינו נכנס בחוג עבודתנו אלא במדה הדרושה להבנת החזיונות הפנימיים.

ולדאבון לב, יש נחיצות להוסיף עוד בזה — מה שהיה צריך להיות דבר מובן מאליו — כי לא כל "בעל לשון" מוכשר לכתוב גם "מאמרים", כי הפובליציסטיקא, בהיותה חכמה ומלאכה כאחת, דורשת היא מאת העוסקים בה — לא פחות (או עוד יותר) מן הספרות המדעית — השכלה כללית רבה, כשרון ומעט ספרותי, ואין צריך לאמור ידיעה רחבה בפרטי הנושא של כל מאמר וביסודי החכמה המתיחסים אליו.

(ג) בקרת. בשם הזה משתמשים אצלנו על הרוב רק במובנו המצומצם: משפט ספרים חדשים. אבל מטרתנו אנחנו תביאנו להרחיב את המושג הזה עד לגבולו האמתי: משפט רוח האדם ופרי עבודתו ביחוסם אל האמת (בקרת הגיונית). אל הטוב (בקרת מוסרית) ואל היופי (בקרת אסתטיטית). במובן הזה נופלים תחת הבקרת לא רק ספרים, כי אם גם כל הרעיונות והמעשים, החדשים גם ישנים, שעשו, עושים, או יכולים לעשות רושם בחיי העם והלך רוחו. ושעל כן ראויים וצריכים הם להבחן משלשת הצדדים הנזכרים. אם משלשתם יחד, או מאחד או שנים, הכל לפי הענין. אלא שהספרים מסוגלים ביחוד שתמלה בהם הבקרת הכללית, בתתם לה על הרוב יכולת להביא במשפט רעיונות ומעשים רבים ביחד ולהראות את הקשר שביניהם ואת היסודות המשותפים להם. מאמרי בקרת כאלה נקבל בחפץ לב, ובלבד — חבל על שגם פה אנו מוכרחים להוסיף דבר שהיה צריך להיות מובן מאליו — ובלבד שיהיה כחם יפה לא רק בעקיצות ומהתלות, אלא ירדו באמת לעומק הנושא ויאירו אור על

כללו ועל פרטיו בדעת. כטוב טעם. ובסגנון הראוי לכל ענין לפי תכונתו וערכו העצמי או ההיסטורי.

(ד) בללמריסטיקא. היצירה הפיוטית בהגשימה חזיונות החיים. שאלותיהם ותקוותיהם. בצורות מוחשיות יפות. פועלת היא ביותר על רוב בני אדם ומוכשרת לחרות כל אלה על לוח לבם ולעוררם למחשבות והתבוננות. יותר הרבה ממשא ומתן עיוני ממשט. ספורים טובים מחיי עמנו בעבר ובהווה אשר יתנו ציורים נאמנים ממעמדנו בזמנים ובמקומות שונים. או יכניסו איזה קריאור באיזה מקצוע אפל של "עולמנו הפנימי". יביאו על כן תועלת רבה להתעוררות המחשבה והרחבת הדעת הלאומית בקרבנו. ומכוונים איפוא למטרותנו לא פחות מן המחלקות העיוניות המנויות למעלה. ואולם היצירה היפה שאין בה אלא יפיה. המעוררת תנועת הרגש לשם תענוג בלבד. היא אף היא יש לה מקומה וערכה בצד ידוע מחיי האדם; אבל במצבנו עתה. אנו חושבים. שאין לספרותנו הדלה לפזר מעט כחה לדברים כאלו. בעוד שענינים יותר נחוצים ומועילים דורשים תפקידם ובה אין. מן הטעם הזה אפשר שימעט מספר השירים במכ"ע זה. אחרי כי רוב משוררינו עתה אינם הולכים בדרכו של יל"ג. לאחד את השירה עם המחשבה על דבר חיינו וצרכינו המרובים. ופואיזיא בלבד. השתפכות הנפש על הדר הטבע ונועם האהבה וכדומה — יבקשו להם בחורינו בלשונות העמים וימצאוה במדה מספקת.

אם על המחלקות האלה נוסף עוד איזו השקפות פריודיות על החזיונות החדשים בחיים ובספרות. תהיה לנו תכנית מכ"ע זה כמו שעלה במחשבה לפנינו. אך. כמו שכבר אמרנו. בחכמינו ובסופרינו הדבר תלוי. שתצא מחשבתנו לפעולה במהרה ובשלמותה. חכמינו יואילו נא לעשות כמתוקנים שבחבריהם מאוה"ע. החושבים להם לחובה ליצאת מעת לעת מארבע אמותיהם ולדבר אל העם בשפה ברורה על איזה ענין חשוב שיש בו צורך ותועלת לרבים; בעוד שחכמי ישראל על הרוב סגורים ומסוגרים בכתלי בית-מדרשם. כל אחד מבקש רק לגלות נסתרות במקצוע הפרטי שלו. ואת העם ואת צרכיו לא יזכרו ולא יעלו על לבם. וסופרינו. כלומר אלה מהם המזוינים באמת בכל הדברים הדרושים לעבודה ספרותית הגונה. יחדלו נא מלהצטדק (כאשר הם עושים זה כמה). כי על כן מעטה ודלה עבודתם. באשר אין "מרכז ספרותי" מיוחד לבעלי דעה וטעם. שבו יוכלו להשמיע דבריהם הרחק מכל השאון וההמולה של החיים היומיים. הרי לפנינו בזה "מרכז ספרותי" המבקש למשוך אליו רק סופרים בעלי דעה

וטעם. וכל מי שרוצה ויש לו הידיעות והכשרונות הנחוצים לזה — יבוא נא ויעבוד עמנו כנפשו וכלבבו.

כן. "כנפשו וכלבבו" כי בלי שום משא פנים יתן "השלוח" מקום תמיד לדברים הנאמרים בדעת. בלב תמים. שלא על מנת לקנטר. בזמנו אמנם הורגלו לחשוב. שכל מכ"ע מחויב להביא עמו מראשית ברייתו תורה ושלמה. תשובות מזומנות על כל השאלות הראשיות. וכל מה שידובר בו צריך שיהיה לפי התורה הזאת של "הרדקציא". אך הן מלבד שבמכ"ע עברי דבר זה אי אפשר. מאותו הטעם הפשוט. שאין לשום מפלגה כחות ספרותיים הגונים במדה כזו. שתהא יכולת בידה "להתמלא מחוליתה" ולא תצטרך לעזרת סופרים מחוצה לה. — מלבד זאת. עוד הדבר צריך עיון. אם המנהג האירופי הזה מנהג כשר הוא. המיוסד בהגיון ישר ומתאים לדרישת האמת והצדק. "הרדקציא" היא סוף סוף רק שם ממשט. אשר תחתיו יסתר רדקטור. בשר ודם פשוט. בעל השכלה מרובה או מועטה. אך בכל אופן לא נקי משגיאות ככל האדם. ואם בעל נפש הוא. הרי עליו להודות בלבבו. כי דעתו אינה מכרעת יותר מדעת שאר בני-אדם שאינם נופלים ממנו בהגיון וידיעה. חובתו היא אמנם להשגיח על טוב טעם ודעת. להרחיק כל דבר המתנגד לחוקי המוסר והלכות דרך ארץ. ולשפוך על האורגן הנערך על ידו רוח כללית אחת. בנוגע לצורתו ותכונת עניניו. באופן שיהיה באמת מעין בריה "אורגנית". ולא קופת הרובלים שכל מיני סחורה בה. אבל כל זה אינו נותן רשות לנעול דלת בפני מי שיהיה. הבא להגיד בקהל דברים הראויים להשמע. ולו גם מתנגדים לדעת הרדקציא. שאינה אף היא אלא דעת יחיד או יחידים. אלה האחרונים. הרדקטור ועוזריו. אם יש להם באמת דעה אחרת ויכולים לברר אמתותה בראיות. יפשיטו מעליהם את אדרת כהונתם וידברו דבריהם בשם הפרטי. ככל יתר הסופרים. והקהל ישפוט. דעתו של מי מתקבלת יותר על הלב. אך המנהג לדבר בשם הרדקציא ולתתה לשופטת רמים על כל ענין. כאלו אין דבר נעלם ממנה — המנהג הזה לא נברא אלא בשביל להטיל אימה על הצבור ולא יביא טובה לבקשת האמת.

אם תישר הדרך הזאת בעיני הקוראים או לא — בכל אופן טוב שידעו מראש. כי בה ילך "השלוח". למען ישפטוהו במקרים כאלה על פי דרכו.